

RÉGIÓK ELŐTT ÉS UTÁN. FOGALOMVÁLTOZÁSOK KORSZAKAI

A. GERGELY ANDRÁS

Summary

Local competition or transitory condition? Toward the post-national regionalism

The integration mechanisms for the nations of Europe become significant in several national intention, but in the meantime happen the disintegration of the national communities, and the decomposition of the national identities, parallel to the expansion of some regional and cultural minority's consciousness. To be remain or survive as a local minority, as well as becoming region into the socio-political transition that is one of a most powerful impression in our time, still more intensify the cultural character contrasting with the state representation. The question to be answered: the regional status it is a prospect to the necessity on integration challenge, or a possibility to establishing some kind the basic competition in the struggle among the historical, cultural, linguistic or livelihood existence. This paper is part of a larger project to integrate into european space utility discourses the voices of regional boundaries, specifically their inter-ethnic experiences of the europeisation, as well as their ways of narrating regional studies. After a theoretical introduction on the importance of aspirations into the West, I will discuss the interpretations of some regional and inter-cultural relations, I have [re]written their various, over a period of system changing to the postmodern "Euro-regionalism".

A régiókról szóló diskurzus lassan fél évszázados a nyugati tudományosságban. A térségi identitások kialakulása (majd kialakítása) után világosan elválaszthatóvá vált a *regionalizálás* mint államiasult stratégia és a *regionalizmus* mint civil társadalmi törekvés, vagy mint politikai kultúramodell. A regionalitás mint új identitás épült be a politikai közgondolkodásba, gazdaságba, stratégiai tervezésbe, nagypolitikába és mikrotársadalmi érdekérvényesítésbe. Az Európai Unió által meghirdetett regionális stratégiák irányadóak, programosak lettek, ugyanakkor a társadalmi kurázsi megfogytakozott, a politikai döntéshozók felszippantották a társadalmi energiákat, a társadalmak pedig szegényebbek lettek egy programos illúzióval, amit a térségi önszerveződés egy (a sok közül egy!) modellje jelenthetett volna számukra. Mit jelent a fogalomváltozás a politikai faktorok számára most, midőn a rendszerváltozások huszadik évfordulóján már ez az illúzió, a *regionalizálódás* is a múlté lett? Mire juthat még a helyi képviselő, mi marad a megtartott-megőrzött és a kiáramló-elorzott kurázsi mögött? Van-e még polgári törekvésekre szánható tartalék energia a helyi világokban, szubkultúrákban, s hogyan tudjuk ezt úgymond „munkára fogni”? Lehet-e még polgári engedetlenséget hirdetni és érvényesíteni az épülőfélben lévő polgári politikai mintázatban, midőn ez már nem csupán a regionális tagoltságot veszi alapjául, hanem hangsúlyosabban a *szomszédságot*, s nem az elkülönülést, a másság nehézkes eltűrését preferálja, hanem a kooperációt? Miképpen lett a politikai kultúra és a kulturális reprezentáció része a regionalizálódás, s mi maradt meg ebből az ezredforduló helyi társadalmi számára? Előadásom alapos euro-szkepticizmussal hangoltan ezeket a dimenziókat járja körül.

A régiók kérdése a szakpolitikákban, a térségi-tájegységi identitások kérdésében és az

etnikai renaissance időszakában (az 1960-as évek nyugati társadalmi-mozgalmi stratégia-keresési korszakában) fogalmazódik újra. Előtte inkább olyankor jelennek meg a régiókérdések, midőn a nemzetállamok kialakítási stratégiái ezt szükségessé teszik, mert át kell rajzolni a térképeket, át kell írni a térségek neveit, át kell formálni a társadalmi identitástudatokat... Ilyen időszak az újkor számos pillanata, a francia forradalomtól a német vagy olasz egységen át a poszt-ottomán térség identitáskeresésének etapjaiig, a birodalmak összekalapálásának vagy szétesésének pillanataiig. S mindig összefüggtek nemcsak gazdasági, hadászati-stratégiai, kereskedelmi-polgárosodási kérdésekkel, hanem etnikaiakkal, nemzetépítésekkel, identitás-átrajzolósi próbálkozásokkal is. Emiatt az etnikai-kisebbségi csoportok mindig okkal és joggal harcoltak az államok ellen, ha kellett, akkor éppen kis-térségi, tájegységi vagy nagytáji identitás-alkotás folyamatában is. A történeti és szociológiai tapasztalat szerint az eltérő kultúrájú, kisebbségi identitással élő, eredettudatot számon tartó populációk éppen akkor hajlamosak megfogalmazni különállásuk és mástakarásuk jelképeit, amikor a monopolisztikus politikai szervezőelvek elbizonytalanodnak, vagyis a túlburjánzó állami beavatkozás alkalmilag meggyöngyül. A nyugat-európai kisebbségek, nem-domináns etnikumok regionalizációs törekvései számos változatban mutatták meg a 19. század végén vagy a 20. század közepén, hogy akár az etnikus hagyományok dogmatizálásával, akár az uralkodó nyelv, a kultúra és az ideológia elutasításával, akár a kisebbségi önreklámozás árán is növelni tudják az etnikus-szubkulturális identitástudat sikerképességét. Pontosan akkor, amikor az állampolitikai rendezőelvekben és az uralomgyakorlatban változások következnek be (mindezekről kötetnyit írtam eddig, hadd tekintsek el a hivatkozható történeti szakirodalom fölidézésétől, l. A. Gergely 1997, 2003). A rendszerváltozások, az átmeneti időszakok, a régi politikai hatalmat megbuktató demokratikus törekvések, „forradalmak” korszaka adja a legnyíltabb utat az etnikai identitások kibontakozására. A társadalomszerkezet klasszikus állami keretei, intézményei, ha nem tudják tartósságukat biztosítani, rendszerint „modernizálás” címen kezelik le vagy korlátozzák az etnikus identitás kifejeződését – s ezt gyakorta a hagyományokra, a forradalmas fejlődésre, az újat várás reményére hivatkozva teszik, strukturális változásokat vagy szimpla térkép-átrajzolósi szabadságjogot szorgalmazva.

A magyar eszméletében ugyanúgy, ahogy az európai gondolkodásban, a liberális autonómiaelvek és az értékkonzervatív polgári tradíciók mélyén régóta megbúvik az államellenesség pozitív értelmű tradíciója, amely a térbeli vagy térségi összefogásra építve vitatja el az állam centralizált és monopolisztikussá tett jogosítványait. A helyi társadalmak, a térségi hovatartozások, s köztük az etnikai identitást hangsúlyozó szubkulturális csoporttörekvések az európai történelemben számos esetben „diszkvalifikálták”, bizalmi válságba vagy korporatív kiegyezésre szorították az államokat, kikövetelték a regionalizálódás lehetőségét, s annál inkább, minél erősebb és totálisabb volt a népuralomra épülő politikai rendszer, mely kívülről, határokkal korlátozta a térbeliséget. A regionalista mozgalmak Európa – illetve világszerte avval kérdőjelezik meg a technokrata – gazdasági szemléletet és az ezekből folyó állampolitikai elvek jogosságát, hogy az etnokulturális hagyományok nevében szembeszállnak az uralkodó eszmékkel és hatalmakkal (Horowitz 1985; Lafont 1976; Sumner 1978). E polgáriasult vagy populáris törekvések szerint a nemzeti államok a tájegységi autonómiák elnyomásával a régiók és etnikumok további elgyökértelenedését akarják elérni – ennek számos példáját már félévszázada látjuk a harmadik világ országaiban, s több évszázadon át láthattuk a birodalmak és gyarmatosítások kori európai kormánypolitikákban is. Más esetekben az etnikumok integrációjával társadalmi csoportok előítéletes kapcsolatrendszerét és a gazdasági térségek egyenlőtlenségének fennmaradását biztosítják – ez pedig már a modern nemzetállamok esetében is gyako-

ri megoldás volt. Ez a *belső gyarmatosítás* a szakkutatók szerint abból ered, hogy az államok népeiket (és főként az ellenségnek kikiáltható idegeneket) pusztán gazdasági szereplőként kezelik, szuverenitásukat nem tisztelik, nincsenek tekintettel a határokon átnyúló tájegységi közösségek jövőjére, a migrációs mozgásokra, a szubkulturális szerveződésekre sem, s nem adnak legitim teret a helyi társadalmak önszervező gyakorlatához sem (Cohen 1982; Dayries–Dayries 1978; Durrieu 1969; Gabert 1980; La Région 1986; Lafont 1969, 1976; Saint-Ouen 1991).

A viszonylag közmegegyezéssel tudományos felfogás szerint kezelt „nemzetiségi probléma” azonban nemcsak „külpolitikai” vetületeiben érdekes, hanem éppen a kistáji-regionális összefüggések és a makrogazdasággal való kölcsönviszony szempontjából is. Ugyanis a nemzetiségek lakta területek világsszerte viszonylag elmaradottak, majdnem minden etnikumoktól sűrűn lakott térségben kialakul a *centrum-periféria probléma*, s jellemző lesz a kívülről generált munkanélküliség és a jelentős vándorlás (horizontális mobilitás, ingázás, térben kifejezett elszakadás) is. Mindenütt a világon a tőkeerős ipar behatolása szorítja vissza a tájegységi központú kis- és középvüzeteket, szabályozza a fogyasztás mechanizmusait, ami kihat a helyi gazdaságok belső egységére, stagnálás és visszafejlődés áll be, ettől kezdve azután még inkább minden a centrum(ok)tól függ, emiatt a helyi vagy regionális közérzület eleve *centrumellenes* illetve gyarmatosítottnak érzi magát a fokozódó egyenlőtlenségek, a pénzügyi forráselosztás igazságtalansága következtében (Arvon 1980; Birnbaum 1991; Boudon 1973; Buci-Glucksmann 1977; Connor 1977; Joó 1984; Wallerstein 1991; Rosanvallon 1976; Seul 1980, Sfez 1977).

A *regionalizmus* tehát egyfajta új osztályharc módszere. Ennek során, mivel a követelések a tájegységi igényeken keresztül fejeznek ki osztály- és csoportérdekeket, az értékelhalmozás központosított struktúrája elleni tiltakozást, kialakul a nemzetállami központokkal szembeni (olykor már az értelmetlenséggel vagy a terrorizmussal határos) dacolás, konfliktusvállalás, leszakadás, konfrontálódás is (megannyi példa van a szakadár térségekre Hegyi-Karabahtól Korzikáig, a Ferői-szigetektől egyes afrikai királyságokig). Ám a politikai államnak is megvannak a maga eszközei: a technokrata területfejlesztési irányzatok képviselői a gazdasági és irányítási „modernizálást” a decentralizálás ésszerű útján át kívánják megvalósítani, s csöppet sincsenek tekintettel arra, hogy a regionális sérelmek annál érzékenyebbek a politikai változásra, minél inkább etnikai-szubkulturális alapúak. A területi politikák szereplői viszont éppen ezért mindenhol rákényszerülnek, hogy az *etnicitás* alapján mind jobban elhatárolják magukat a többi régiótól, s különösen a központtól. Ezzel együtt azonban elkülönülnek egymástól is. Holott gyakorta nem a széthúzás, hanem csakis a közös politika tudná (legalább részben) korlátozni a társadalmi-etnikai függőséget. S a területi érdekcsoportoknak az „egy és oszthatatlan nemzetet” építő központi akarrattal kell megütköznük, amikor ezt a lokális másságot viszik a politikai közviselkedés piacára. A mindenkor központ azonban a legelső közt hanyagolja el a kisebbségi-etnikai problémák kezelését, ezzel a legszélesebb felületet nyitva meg a szembenálláshoz, jobbra nem is a pusztán etnikai másság révén, hanem a térbeli függés megszakítása, regionalizmus formájában.

Az uralmi racionalitás mértéke, az irányítási célszerűség is határt szab tehát az állami beavatkozásnak, ezen belül a térség- vagy régióformálásnak. Az etnikai és regionális kihívások ellen azonban az állam valódi érdekközösséggel nem okvetlenül rendelkező mesterseges körzetekre, fiktív megyékre osztja territóriumát (lásd a *statisztikai régiók* esetét, melyek mindentől és mindenkitől idegenek, pusztán formális besorolási kategóriák vagy irányváltások előképei), ezúton próbálja korlátozni a központi akarat a vele potenciálisan versengő helyi akaratokat. Ilyenképpen a térben jelenik meg a hatalompolitika, amely

a térfelosztás eszközét használja uralmi helyzetének stabilizálására (Sorman 1985; Sfez 1977). A központi érdekeknek tehát az etnikai és regionális csoportérdekek két célra is megfelelnek: elfedik az a problémát, hogy a hatalom decentralizálása nem közigazgatási-államjogi, hanem politikai kérdés, s ezen túl pedig lehetőséget teremtenek arra, hogy a kisebbségi-etnikai konfliktusok egymáson, egymás közt és egymás ellen vezetődjenek le. Kicsit erről is szólnak korunk etnikai, vallási, faji háborúi...

Minden etnikai integráció és asszimiláció elleni küzdelem első tétje a kisebbségek csoportjainak egyenjogúsítása. Az etnikai szférát felülrétegezni, integrálni vagy asszimilálni régtől fogva fő törekvése a politikai államoknak. A huszadik század etnikai mozgalmai immár egy ennél is bonyolultabb kihívással kell szembenézzenek: az egész társadalomnak az állammal való egyenjogúsítását célzó törekvéssel. Vagyis azzal, hogy az etnikai szférában megvívott identitásküzdelmek, és a periferizálódott társadalmi csoportok feltörekvésének biztosítása mellett kialakul egy új eszköz, amely magát az állam létét, értelmét, elidegenedett önérdékét vonja kétségbe. A *regionalizálás* legfőbb célja ezért kettős: állampolgári és kisebbségi-tájegységi közösség létrehozása, illetve a kollektív létezés jogi-politikai hátterének megteremtése – *tér és társadalom viszonyának újraszabályozásával*. E ponton pedig megkülönböztetődik a *regionalizáció* mint „odalent” elszenvedett térbeli szabályozás, és a regionalizmus, mint öntevékeny közösségek térbeli identitáskeresésének formája. Ez az identitás a legalapvetőbb metszetben is tucatnyi féle (nemi, korosztályi, lokális, szakmai, osztályhelyzeti, műveltségi, faji, származási, kulturális, értékrendi stb.) alapú tünemény. Az etnikus identitással kapcsolatos elemzések pedig a vérségi-származási, csoportkohéziós, eredetudati, szolidaritási, szimbolikus, etnokulturális, geográfiai, relacionalista, etnopszichére koncentráló stb. közelítések alapján mintegy negyven csoportra-ágazatra-irányzatra oszthatók. Mindezeket kötött (előadásnyi) terjedelemben, egyetlen szerzői nézőpontból elemzően átfogni csaknem lehetetlen. Sőt, nem is lenne becsületes kísérlet, hiszen épp az, aki az etnicitás és az identifikáció kérdésköréhez közelít, tapasztalja igen hamar, hogy lehetetlen az egyik vagy a másik irányzat, korszak, kultúrkör, szociológiai vagy antropológiai iskola, tradicionális vagy modern társadalomelméleti teória felől nézve következetesen érvényeset mondani a másik (vagy több másik) nélkül, alkalmasint a többihez való viszonyítás nélkül. Tematikus összehasonlító elemzés azonban nem célom, a Kárpát-medencei *térségi identitást* igyekszem az *etnikai és regionális* csoportmegjelenítés szempontjából vizsgálni, tudomásul véve, hogy szinte számtalan nézőpontot, okfejtést, érdekes megfigyelést vagy elemző logikát hagyok figyelmen kívül, midőn a régióról beszélve több identitás-egységet érintek, ezen belül több réteg rakódik egymásra, amikor nem a társadalmi teret vagy az ún. „statisztikai régió” dimenzióját tekintem, hanem magukat az ott élőket hallgatom meg saját elbeszélt identitás-árnyalataik, vízióik ismertetésekor.

Társadalomtudományi kutatások és regionális kutatások is egyre mélyrehatóbb jóslatokkal-javaslatokkal vagy aktivizáló programossággal regisztrálják a térségi politikai szereplők *mobilitását*, közpolitikai megjelenését és a helyi társadalmak szempontjából sarkalatos *szereptudat* formálódását, mi több: mozgósítható energiáit, a civil társadalom és a települési önkormányzatok önreprezentációját, térségi szerveződések érdekhátterét stb. A nyolcvanas évek elején, a helyi társadalmak elméleti körülhatárolásának kezdetén a teoretikus társadalomkutatási megközelítések szinte felfedezésértékű novumként tárgyalták a települési struktúra vagy funkció fontosságát, a térbeliség egyfajta „lokalitás újrafelfedezése” zajlott le. Még árnyaltabb megközelítések fókuszáltak a tradíciókra, önszervező társadalmi kapcsolatokra (idővel, a kilencvenes évek elején már), a pártos tagoltságra, s mindeközben más (pl. vallási, regionális, mikrotérségi, etnikai, szubkulturális) megjelenítésmódok sokaságához identifikáló jelenségeket is megneveztek. Ebben a még áttekinthe-

tő, nemzeti határok közé szorított „*identitás-térben*” nem volt szükségképpen jelen a kelet-európai történeti konstellációk mindegyike, a korszak első vitáit (mintegy fél évtizeden át) a *struktúra és funkció* körüli izmusosságok jellemezték, s jókora idő el kellett teljen, mire a kettő közötti prioritások kérdését lassan feltöltötték, majd kiszorították a „hogylét” problémái, az *életminőség-tematikák*, majd a *világképi* felfogások alternatívái (pl. vallásosság, kelet-európaiság, közép-európaiság, majd európaiság-elfogadási játszmái).

Ez a „rész és egész” kérdéskör a létmódok és hovatarozások eseteiben egyre sokoldalúbban mutatkozott meg a nyolcvanas évek végétől, s mindez oly módon került *tematikus szomszédságba* a regionális politikákat forgalmazó kutatásokkal, hogy ezekből idővel már elhagyhatatlanul hiányzott a legitimitás egyik legfőbb tartozéka: az *identitás*. Anélkül, hogy itt most szolgálai fölidézném épp a regionális földrajzosok szemléletmódjának változásait, esetleg csupán elismételni kívánnám e témakörben forgalmazott saját téveszméimet (lásd etnoregionalizmus, térségi identitás), elegendő most csak arra a körülírási kísérletre utalnom, amelyet az igazgatási reformok terén szorgalmaztak, valamint azokra, amelyekben a társudományok nyilatkozhattak meg és aláhúzhatták fontosságát a *lokális identitások* sajátosságainak. S mintegy csupán erre következett még az európai régiók kapcsán bevezetett régiófogalom, annak megannyi eltérő körülírásával egyetemben...

Úgy vélem, éppen ebbe a regionális tudáságazatba, sőt gyakorlati policy-ba illeszkedik a mindezen problémáktól igen távolinak látszó, ám a struktúra és funkció kérdés-univerzumában ugyancsak sajátos hanggal megjelenő kulturális antropológiai kutatások köre (leginkább már a kilencvenes években és azt követően). Ez a *tapasztalati tudomány* önnön elmélettörténetében ugyancsak megküzdött annak kérdésével, miképpen épül föl, hogyan konstruálódik a helyi lakosok összetartozás-tudata, avagy átfogóbban: az *identitás*. Talán mindannyian meg fogják nekem bocsátani, ha nem kezdem itt a primitív társadalmak, a harmadik világ népeinek kutatására vetemedő tudományterület közelmúlt másfélszáz évét röviden fölvezetni, pusztán azért, hogy fölmutathassam: a térben távoli világok uralása, a gyarmati világok fenntartása, a nemzetközi és a belső migráció kérdése, a diaszpórák története telis-tele van az *identitás* régió-léptékű alapkérdéseivel. Ehelyett inkább két szemléletmódot emelnék ki ebből a gazdag tudásuniverzumból, márcsak a pusztán vitatnivalók kedvéért is: egy *módszertani* (vagy inkább megismerés-metodikai) aspektust, és egy látszólag partikuláris, ténylegesen azonban jóval súlyosabb *episztemológiai* kérdéskört, melyekről azt vélem, árnyalják azokat a tematikákat, amelyek itt és ma, vagy mostanság és sokfelé úgy jelentkeznek, mint a regionális identitás rétegződésének problematikái.

„Az antropológia a partikularitás iránti érzékével, a részvétel iránti odafigyeléssel, a társadalmakat leíró homogenizáló nyelvvel szembeni gyanakvásával fontos lehet, ha nincsenek is kipróbált receptjei, biztos megoldásai” (Geertz 1999). Ez az árnyalt visszakozás attól, hogy fixált, változhatatlan elemként bányunk a megismerendőkkel, a megismerési módokkal és magával az egész helyi kulturális sajátlagossággal, már eleve nem akar, nem is tud eltekinteni az *identitás* meghatározó jegyeiktől. A helyi társadalmak leírásában, akár a hazai szociológiai-politológiai, akár az egyetemes antropológiai-társadalomnéprajzi megjelenítésben megannyi társas együttlét, helyi közösség vagy lokális együttes sok esetben úgy tűnik fel, mint valamifajta kimerevedett kép, funkcionálisan megkövült állapot, amelyet mintha sohasem befolyásolt volna semmiféle társadalmi változás. Mintha sem háborúk, sem járványok, sem vallási vagy kulturális sokkok, politikai és gazdasági törésvonalak, fejlődési utak és elmaradottsági mutatók nem árnyalták volna a lokális társadalmak képletét...! A jelenség, amelyről ezekkel a fogalmakkal beszélek, egyfajta patch-work, foltokból összeálló teljesebb kép, amelynek bármely elemét leírni vagy megnevezni teljesség-

gel lehetetlen a többi ugyanilyen szintű megközelítése nélkül. Úgy summáznám tehát fő „képletet”, hogy a térben lokalizálhatónak tűnő jelenségek mindegyike időben is, mozgásdinamikában is, térbeliségében is összefügg azokkal a változásfolyamatokkal, amelyek éppen az identitás mindenkori viszonylagosságát emelik ki a régió és a regionalizálás szempontjából...

Számos kortárs teória a térségiséget a migrációpolitikák eredőjeként éppen a markáns lokális kötődésüket valamiképpen elvesztítő, mozgásos állapotba kényszerített tömegek helyzete által nevezi meg, újrafogalmazva a „nomád” terminus jelentését egyfajta „modern nomád” empirikus megfigyelése alapján. Mármint a migrációk, asszimilációk, adaptációk és kultúraváltások már magukban is sokszorosan újrarajzolják a helyi társadalmak dimenzióit, dekonstruálják a lokalitások formáit és tartalmait. Kérdésként fogalmazható ez esetben is: miért tételezzük a regionális identitás egyneműségét, miért tartjuk ezt kiemelhető értéknek, ha közben akár *sokszorosabb a változás, mint a maradandóság*...? Viszont mi történik akkor, ha a kódolt, elfogadott, fölmutatott identitások mellett létezik egy másik, rejtett-rejtekező, megbélyegzett, tudatalatti, vélelmekben és mentalitásokban rögzült identitás is, amely nem reprezentálódik, nem jelenik meg a politikai, kulturális, regionális palettán, avagy nem mutatkozik a térbeli kormányzás elemeként...? (Bourdieu 1985). A régiók ezenfelül a konvencionális felfogásokban mint az identitás szociálpszichológiai, közösséget konstruáló, vagy akár virtuális teret körülrajzoló megjelenésmódjaiként jelennek meg, de már ott is több rétegben mutatkoznak. Kutatásaink alanyai is sokszor hajlamosak magukat egyfajta „*régióba fogalmazni*”, próbálkoznak *térségi identitást építeni* abból, ami egyetlen személyiség, egy aprócska szubkultúra esetében nemhogy megjelenésmód lenne csupán, de inkább alapfeltétel ahhoz, hogy egyáltalán létezhesen. Másképp szólva: a térségi identitásnak nemcsak árnyalatai vannak, hanem ezek nemegyszer inkább szerepek, játszmák, kísérletek, egyezkedések, kizárások és bekebelezések, inkább változások, semmint állandósult entitások formái. E technikák, stratégiák, forgatókönyvek vagy etnologisztikai megoldások olykor valamiféle neo-tradicionális birodalomépítés eszközeinek tűnnek a hatalom vagy a vele szemben álló társadalmi érdekmegjelenítés számára is, néha azonban csupán elfedni hivatottak szociális kérdéseket, belső megosztottságot, etnóbizniszt vagy kisebbségstatisztikai zsonglörködést is. Az efféle „politechnika” egyúttal azt a megoldási szaktudást, ügybonyolítási gyakorlatot és a problémák orvoslására irányuló gyógymódot is tartalmazza, amely éppúgy lehet asszimilációs eljárás, valamiféle integráció varázseszköze, vagy bizalmi alapú politizálás ésszerű érvényesülési módja is. A Kárpát-medencén innen is, túl is...

Az asszimiláló folyamatoknak az a kérdése, ki van „belül” az adott helyen, és ki van „kívül” e szférákon, rendszerint olyan identitás-politikák formálódását segíti, amelyek a *kontrasztok csökkentése* révén kívánják elérni a csoportkülönbségek skálájának redukcióját a „nemzetre” hivatkozó szocializációs, kulturális, pszichés és történeti összefüggérendszerben. A nemzeteszmék alapjátéka az *egyesítés-összesítés, a homogenizálás és esszencializálás*: mindez azonban sokszor éppen az identitásokra hat ellenkezőképpen, erősítőleg, lokalizálóan és radikalizálóan... (bővebben Geertz 1999). A jelenkori Magyarországon (egyebek közt éppen ezért, s az Európai Unióban éppúgy) számos *kizárási és alávetési* technika figyelhető meg, melyek a helyi (és/vagy nemzeti) kultúra állapotától, kohéziós erejétől függően a megtűréstől az erőszakos alávetésig számtalan politikai-kulturális narratívát tartalmaznak: a legváltozatosabb formákban folyik a nemzetépítés annak ellenére, hogy a nemzeti állam mint történeti formáció jócskán veszített jelentőségéből; minduntalan jelen van az etnocidium számos jele, vagy legalább ennek félhető lehetősége; minduntalan folyik az etnikai szféra marginalitásba szorítása és megrekesztése; elvitatódnak lehetséges autonómiák; új nyelvtörvények születnek, az államok előzékenyen serken-

tik a kulturális hasonulás megtörténését, interaktív szintre emelik olykor az etnoszféra követelésrendszerét, de elmaszatozni is próbálják az etnikumok megalkotta határokat és mintákat... Ezek a technikák és technológiák nemegyszer teljességgel demokratikus mezbe öltöztetettek, máskor erőszakgyanúsak, de nem könnyen megvádolhatók, egyéb esetekben pedig egyszerűen csak folytonos manipulációk lenyomatai, akut formái.

Úgy vélem, a haszonelvű politikai technika célja és kiteljesült érvényesítései olyan pragmatikus megfontolásokra épülnek, melyek (például a regionális politikák, térségi identitások, interkulturálisan kódolt érintkezési módok esetében) a társadalmi szolidaritáshiányokra támaszkodnak, s védtelenné teszik vagy tehetik az etnikai és lokális csoportokat... – ha úgymond nem állna mögöttük vagy fölöttük védernyőjével az áldásos hatalom. Ugyanakkor nem kizárt, hogy éppen mert a társadalom etnikai csoportjainak önerős szerveződése és egymásközi alkufolyamatai azáltal sérülnek, mivel az állami-intézményi atyáskodás egyre hatékonyabban jelen van és beavatkozik (pl. etnobizniszt serkent, szegregációkat épít ki, megosztja a térben együtt létezőket vallási, politikai vagy gazdasági alapon stb.), így a hatalmi véderő és az „egység” keresése lehetetlenné teszi az *autonómia-igények és interlokális kooperációk érvényesülését*. Vagyis az etnikai kérdéseket, asszimilációs hullámokat „kezelni képesnek” látszó hatalmi beszédmod azt a – csakis magamagához mint minden megoldás bölcs kézbe tartójához irányított – *lojalitást* igyekszik kitermelni, amely révén a status quo nem változik, viszont ezzel doktrinális alapra helyezi az akut folyamatokat, melyek fő célja végső soron nem a helyi kulturális önállóságok harmóniája, hanem a delokalizált, deetnizált világok kiépítése és egynemű kezelése, egyfajta „statisztizálható régióba” gyömöszölés érvényre juttatása. Megközelítesemben tehát arra helyeztem a hangsúlyt, hogy a régió és a regionalizáció kívülről is, belülről is épül, de önálló entitásként csakis akkor képes fennmaradni, ha a mélyén zajló és körülötte sodró mozgások az autonómiák és kooperációk, szomszédságok és harmóniák feltételei szerint hagyják működni. Hogy hagyják-e, ez előadásom vitára ajánlott kérdése inkább, nem pedig politikailag hangolt minősítés kíván lenni.

Hivatkozott és felhasznált szakirodalom

- Appadurai, Arjun** (2001): A lokalitás termelése. *Regio*, 3:9.
- Arvon, Henri** (1980): *L'autogestion*. P.U.F., Paris.
- Birnbaum, Pierre** (1991): *Les Sommets de l'État(s)*. Seuil, Paris.
- Boudon, Raymond** (1973): *L'inégalité des chances, la mobilité sociale dans la société industrielle*. A. Colin, Paris.
- Bourdieu, Pierre** (1985): Az identitás és a reprezentáció. *Szociológiai Figyelő*, 1:7–22.
- Buci-Glucksman, C.** (1977): *Présentation et débat*. In Sfez 1977.
- Cohen, Jean** (1982): *Between Crisis Management and Social Movements*. Telos, No. 52.
- Connor, Walker** (1977): *Ethnonationalism in the First World: The Present in Historical Perspective*. In: M. J. Esman ed.
- Dayries, J. J.–Dayries, M.** (1978): *La régionalisation*. P.U.F., Paris.
- Durrieu, Yves** (1969): *Régionaliser la France*. Mercure de France, Paris.
- Esman, Milton J. ed.** (1977): *Ethnic Conflict in the Western World*. Ithaca – London.
- Gabert, G.** (1980): *Communautés pour l'autogestion*. *Autogestion*, 13. No. 2–3:179–194.
- Geertz, Clifford** (1994a): A forradalom után: A nacionalizmus sorsa az új államokban. In *Az értelmzés hatalma*. Budapest, Századvég Kiadó, 104–125.
- Geertz, Clifford** (1994b): *Primordial Loyalties and Standing Entities: Anthropological Reflections on the Politics of Identity*. Public Lectures 7., Collegium Budapest.

- Geertz, Clifford** (1999): Kultúrák háborúja. (The New York Review of Books, 1995). Ford. Rupp Anikó. BUKSZ.
- Geertz, Clifford** (2001): Darabokból álló világ (A kultúra és a politika térképének megváltozása). Magyar Lettre Internationale, 49. (nyári) szám.
- A. Gergely András** (1997): Kisebbség, etnikum, regionalizmus. MTA PTI, Budapest.
- A. Gergely András** (2003): Kisállam nem állam? Interkulturális átmenetek és multikulturális divergenciák a kisállamok uniós csatlakozási folyamatában. In: **Hülvely István** szerk. Kisállamok a globalizálódó nemzetközi rendszerben. MTA PTI, Európa Tanulmányok 7., Budapest, 78–124.
- Horowitz, Donald L.** (1985): Ethnic Groups in Conflict. University of California Press, Berkeley.
- Joó Rudolf** (1984): Az etnikai folyamatok és a politikai folyamatok néhány összefüggése. Társadalomkutatás, 2.
- Kapuscinski, Ryszard** (1999): A migráció mint életstratégia. Magyar Lettre Internationale 33. (nyár), 24–26.
- Kjosszev, A.** (2000): Megjegyzések az önkolonizáló kultúrákról. Magyar Lettre Internationale 37. (nyár), 7–10.
- Kovács Éva** (2003): Etnicitás vagy etnopolitika? Bizonytalanságok az etnikai identitás értelmezései körül. In: **Bárdi Nándor–Fedinec Csilla** szerk. Etnopolitika. TLA, Budapest, 43–56.
- La région** (1986) 1. Critère. Le régionalisme. La décentralisation. No. Spéciale, 23. Automne. Montréal.
- Lafont, Robert** (1969): Révolution régionaliste. N.R.F., Paris.
- Lafont, Robert** (1976): Autonomie, de la région à l'autogestion. Gallimard, Paris.
- Niedermüller Péter** (1999): Etnicitás és politika a késő modern nagyvárosokban. Replika, 38. Elektronikus változat: <http://www.c3.hu/scripta/scripta0/replika/honlap/>
- Rosanvallon, Pierre** (1976): L'âge de l'autogestion. Seuil, Paris.
- Saint-Ouen, François** (1991): Les régions transfrontalières. In: Du personnalisme au fédéralisme européen. C.E.C., Genève, 165–169.
- Salat Levente** (2001): Etnopolitika a konfliktustól a méltányosságig. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 200–219.
- Seul, Ottmar** (1980): Le mouvement des Bürgerinitiativen. Autogestion, 13. No. 2-3:261–275.
- Sfez, Lucien ed.** (1977): L'objet local. Inédit, Paris. „10/18”: 9–27.
- Sorman, Guy** (1985): L'Etat minimum. A. Michel, Paris.
- Sumner, W. G.** (1978): Népszokások. Gondolat, Budapest.
- Vovelle, Michel** (1982): Idéologies et mentalités. Ed. La Découverte, Paris.
- Wallerstein, Immanuel** (1991): Histoire et dilemmes des mouvements antisystème. In: Le grand tumulte? Ed. La Découverte, Paris, 10–55.